

בְּאֵלֵהֶם נַעֲשֶׂה-חֵיל וְהוּא יְבוֹס צָרֵינוּ:

היבטים לשוניים בפרשת בשלח פד

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת בשלח ובהפטרה ובראשון של יתרו

יג יח וַיִּסָּב: במלרע

יג יט וְהֶעֱלִיתָם: העמדה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה שלאחריה, וה-עליתם

יד ב וַיִּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ: וא"ו שוואית, לשון עתיד. נִכְחָו: הכ"ף בשוא נח¹

יד ד וְאֶכְבְּדָהּ בַּפְּרָעָה: דגש קל בב"ת נותר במקומו מדין "אותיות צבותות"². וַיַּעֲשׂוּ-כֵן: בטעם סילוק (סוף פסוק) ללא הכנת טיפחא (טרחא) לפניו. על הקורא להתכונן ולהתאמן על אופן הקריאה הנכונה

יד ו וַיֵּאָסֶר: האל"ף בשוא נח לא בחטף סגול

יד ט עליית שני

יד י וַיִּירָאוּ: הי"ד בחירק מלא והשוא בר"ש הוא נע. הקורא בשוא נח מחליף למשמעות ראייה

יד יב מִמֶּתְנֶנּוּ: המ"ם בשורק ולא בחולם³. וכן בהמשך הפרשה טז ג מוֹתָנֶנּוּ

יד יד תִּתְרַשְׁוּן: געיה בת"ו, יש לקרא בהעמדה קלה שם

יד טו עליית שלישי

יד יז וַיָּבֵאוּ: הוא"ו בשווא, וא"ו החיבור ולשון עתיד. בִּרְכָבוֹ: הבי"ת שלאחר הכ"ף בדגש קל

יד כד וַיֵּהָם: הה"א בקמץ קטן

יד כה וַיִּנְהָגוּ: יו"ד בשווא נח אע"פ שהיא אחרי געיה, נו"ן בפתח ובהעמדה קלה בגלל הגעיה במקום, יש לקרא: וַיִּנְהָגוּ

יד כו עליית רביעי

וַיִּשְׁבוּ: וא"ו בשווא, וא"ו החיבור ולשון עתיד

שירת הים: לפי מנהג האשכנזים, גם בשירה וגם לפניה, יש לנגן במנגינה מיוחדת פסוקים מסוימים, במלואם או באופן חלקי.

ככלל, יש לקרוא במנגינת 'שירת הים' פסוקים או חלקי פסוקים שיש בהם שם ה'. יוצאים מכלל זה:

יד כב, יד כט וְהַיָּמִים לָהֶם חֹמֶה מִיַּמִּינָם וּמִשְׂמָאלָם: יש לקרוא במנגינת מיוחדת

טו יז תִּבְאֵמוּ וְתִטְעַמוּ: אין שרים במנגינה מיוחדת את חציו הראשון למרות ששם ה' מוזכר בו,

לעומתו, יש לנגן את חציו השני: מִקִּדְשׁ...

טו יח ה' | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: קוראים במנגינה מיוחדת למרות היותו קצר

טו כא שִׁירוֹ לָהֶ' כִּי-גָאָה גָאָה: שירת הנשים

¹ הבעיה היא למבטאים ח"ת ככ"ף רפויה נוצר כאן "שוא דומות". ואף על פי שהזכרנו כמה פעמים שהוא נח, מכל מקום רבים מתקשים לקרואו נח. כאן צריך להתאמץ לקרוא נכונה אם במבטא ח"ת גרונית כדון, אם בקריאת הכ"ף בשוא נח. ושניהם כאחד ודאי טובים!

² שתי אותיות מאותו מוצא והראשונה מביניהם מנוקדת בשווא, כלל זה מתקיים בפועל רק בב"ת וכ"ף שהן בשווא של אותיות השימוש ולא בכל הצירופים.

³ תנועה גדולה, הצורה הדקדוקית של המילה אינה מושפעת מכתוב מקראי חסר או מלא.

⁴ ישנו מנהג אחר הרווח בירושלים והוא: לקרא את כל הפסוקים בשירה במנגינה מיוחדת, לא כולל את וַיִּוָּשַׁע אלא רק מ'וֹיָאֲמִינוּ בִּי' וכן את 2 הפסוקים של והַיָּמִים לָהֶם חֹמֶה

טו א יִשִׁיר-מִשֶׁה: בקורן וחומשים נוספים יש געיא ביר"ד של ישיר ואין זה נכון, מקומה בשי"ן. כִּי-
גָּאָה גָּאָה: הגימל במילה גָּאָה דגושה⁵. הוא אחד מארבעת החרויגים בשירת הים, חריג זה חוזר על עצמו
בפס' כא
טו ב עֲזִי: העי"ן בקמץ חטוף (קטן). וְאֶרְמְמָנָהוּ: הנר"ן בשווא נח ואחריה ה"א, אין לקרא 'וארממנו'
טו ה יִכְסִימוּ: סמ"ך בשווא נח, יר"ד בשורק, יש לקרא יכס-ימו. בְּמִצּוֹת: הצד"י בחולם לא
בשורק!⁶ לא: במצולות!!
טו ו נֶאֱדָרִי: האל"ף כאן וכן בהמשך פסוק יא נֶאֱדָר בשווא נח ולא בחטף סגול
טו ח נֶעְרְמוּ מַיִם: הטעם נסוג לנר"ן
טו י צִלְלוּ: למ"ד ראשונה בשווא נע ולא בחטף⁷
טו יא מִי כְּמַכָּה: הדגש בכ"ף בתחילת המילה הוא חריג.
טו יב עֲשֵׂה פִּלָּא: הטעם נסוג לעי"ן השי"ן בצירי והפ"א רפויה
טו יג עַם-זו גָּאֲלֶתָּ: הגימ"ל דגושה. בְּעֲזָדָּךְ: העי"ן בקמץ חטוף (קטן) הזי"ן דגושה בשווא נע
טו יד יִרְגְּזוּן: הטעם בזי"ן מלרע וכן בשאר המילים הנגמרות ב-ון
טו טז יִדְמֹו כְּאֶבֶן: הדלי"ת בשווא נע בגלל הדגש⁸, הכ"ף בראש התיבה השנייה דגושה באופן חריג
טו יז מְקַדָּשׁ: הקו"ף דגושה לתפארת הקריאה בשווא נע
טו יט בְּרִכְבָּא: הבי"ת השנייה אף היא דגושה
טו כב וַיִּסַּע: במלרע. וְלֹא מִצָּאוּ: טעם נסוג אחור למ"ם
טו כג קָרָא-שְׁמָה: הגעיא (מתג) בר"ש ולא בקו"ף
טו כז עליית חמישי
טז ד הַנְּבִי: על אף הקושי, נר"ן ראשונה בשווא נח
טז ז תִּלְוֵנוּ: תי"ו פתוחה ודגש חזק בלמ"ד להבדיל בינו לבין לשון לינה
טז ח אֲשֶׁר-אַתֶּם מְלִינִם עָלָיו: מרכא-טפחא-אתנחתא ולא טפחא-מונח-אתנחתא
טז י בְּעַנְיָן: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגל המורה על מיודע
טז יא עליית ששי
טז יג הַטָּל: הטי"ת בפתח בשונה מהפסוק הבא שם היא בקמץ
טז יד דָּק כְּכַפָּר: למי שאינו מבחין בין קו"ף לכ"ף בקריאתו, עליו להקפיד להפריד בין המילים
טז טו לְאֹכְלָהּ: האל"ף בקמץ קטן, בדומה לו גם בהמשך אֹכְלוּ
טז יח הַעֲדִיף: העי"ן בשווא נח
טז כ וַיִּרָם: הטעם ביר"ד מלעיל. וַיִּבְאֵשׁ: למרות האתנח האל"ף בפתח

⁵ במבטא רוב העדות כיום אין הבדל בין גימ"ל דגושה לרפויה.

⁶ רבים וטובים נכשלים בדבר, אפילו מי שהערתי להם על כך ממשכים לקרוא בשיבוש מכוח ההרגל!

⁷ צִלְלוּ כְּעוֹפְרֶת בְּמִים אֲדִירִים: לפי חלוקת הטעמים יש כאן שתי יחידות: צִלְלוּ כְּעוֹפְרֶת // בְּמִים אֲדִירִים ואין לעשות אחרי בְּמִים הפסק גדול יותר מאשר אחרי כְּעוֹפְרֶת. וכן בקריאת שירת הים כל יום בתפילה.

⁸ הקורא ידמו בשווא נח ללא דגש מחליף ללשון דמיון במקום לשון דממה.

טז כג הַעֲדֹף: מלרע⁹

טז כד לֹא-הֵיְתָה בּוֹ: טעם נסוג אחור לה"א ודגש חזק בב"ת מדין אתי מרחיק

טז כו וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לֹא יִהְיֶה-בּוֹ: צריך להישמע 'וביום השביעי שבת; לא יהיה-בו',

בתיבת יְהִי־בּוֹ געיה ביר"ד הראשונה

טז כט אֶל-יֵצֵא אִישׁ: טעם מרכא נסוג אחור ליר"ד

טז לא וְטַעְמוֹ: העי"ן בשווא נח

יז א עליית שביעי

יז ה הַכִּיתָ בּוֹ: דגש חזק בב"ת מדין אתי מרחיק

יז ו הַנְּנִי: על אף הקושי, נו"ן ראשונה בשווא נח

יז ח וַיִּלְחַם: במלעיל

יז י אָמַר-לוֹ: העמדה קלה באל"ף בגלל הגעיה שם

יז יד מפטיר

הפטרה בשלח שופטים ד-ה :

ד ד שִׁפְטָה: הפ"א בשווא נע, הקורא נח משנה משמעות¹⁰

ד ה יוֹשְׁבַת תַּחַת-תְּמָר: יש להקפיד על הפרדת שלושת המילים: ת-ת-ת

ד ז אֶת-סִיסְרָא: הסמ"ך בשווא נע¹¹

ד ט אָפֶס כִּי: צירוף נדיר של יתיב ואחריו תלישא קטנה

ד יח סוּרָה..... סוּרָה: במלרע. הָאֲהָלָה: טעם זקף באל"ף ולא בה"א (גם לא בלמ"ד, החומשים שהטעימו בלמ"ד זייפו!)

ד כא בְּלֹאט: האל"ף נחה

ד כג אֶת יַבִּין מְלֹךְ-כְּנָעַן: טעם טפחא בתיבה אֶת, וכן הדבר בפסוק הבא עַל יַבִּין מְלֹךְ-כְּנָעַן טעם טפחא בתיבה עַל

ה ד בְּצַעֲדָךְ: העי"ן בשווא נח והדל"ת בנע. רַעֲשָׂה: במלעיל. נִטְפּוּ: מלעיל. נִטְפּוּ מַיִם: טעם נסוג אחור לנו"ן

ה ו אֶרְחֹת: האל"ף בחטף-קמץ והרי"ש בקמץ וכן הוא בהמשך הפסוק

ה ט אֶז לַחַם שְׁעָרִים: הטעם בחי"ת¹²

ה יב עוֹרֵי עוֹרֵי; עוֹרֵי עוֹרֵי: הזוג הראשון במלרע והשני במלעיל. וְשָׁבָה: געיה בוי"ו השרוקה והשי"ן בשווא נע¹³

ה יד שְׁרָשָׁם: שי"ן בקמץ קטן והרי"ש אחריה בשווא נח

ה טו חֲקֵי-לֵב: על אף הקושי, הקו"ף בשוא נח

⁹ גם בלשון הדיבור כך נכון. האומר עֲדָךְ מלעיל - משתבש.

¹⁰ שִׁפְטָה שי"ן בקמץ חטוף ושוא נח הוא במשמע ציווי

¹¹ מי שקורא תי"ו רפויה כסמ"ך עלול להבליע כאן אות.

¹² מי שמטעים בלמ"ד משנה למשמע לחם לאכילה!

¹³ בתורה קדומה מסומן בחטף פתח עפ"י מחברת התיגאן וכן בהרבה חומשים שלנו.

ה טז חֲקֵרֵי־לֵב: בר"ש אחרי הקו"ף

ה יז אַנְיָוֹת: אל"ף בחטף קמץ, נו"ן בחירק חסר, דגש חזק ביו"ד בחולם מלא. ימ"ם: יו"ד בפתח דגש חזק במ"ם, רבים של ים ולא של יום
ה ל לְצִוְאֵרֵי: דגש חזק בוא"ו ובשווא נע
ראשון של יתרו:

ג נְכַרְיָה: נו"ן בקמץ חטוף, הר"ש בחירק חסר, דגש חזק ביו"ד ותחתיה קמץ, אין לקרא 'נוכריאה'

יח ה שני במנחת שבת

ה אֶל-הַמְדַבֵּר: הבי"ת ברביעי ולא במתיגה זקף כפי שמופיע בדפוסים רבים¹⁴

ז הָאֱהָלָה: טעם סו"פ באל"ף¹⁵

ח מְצַאֲתָם: במלעיל

יח ט שלישי במנחת שבת

ט וַיַּחֲדֶ: החי"ת בפתח והדל"ת בשוא נח ודגש

יב לְאֶכְל-לֶחֶם: געיה בלמ"ד, כ"ף בקמץ חטוף (קטן), ויש להפריד בין המילים אע"פ שהן מוקפות

זרע שמשון. וַיְהִי בְשִׁלַח פְּרַעֲה אֶת הָעַם וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דָּרָךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחַם הָעַם בְּרֵאֲתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִם. יש לתמוה במה שכאן כתוב זיהי בשלח פרעה, ואילו בפרשת בלק מצינו שבלעם אמר 'אל מוציאם ממצרים' (במדבר כג, כב), וזה תמוה מאד דאין יתכן שבלעם יתן שבח להקב"ה ואומר שהוא המוציא את ישראל ממצרים ואילו הפסוק כאן אומר זיהי בשלח פרעה, ונותן את השבח לפרעה. והלא אדרבא איפכא מסתברא. ויש לומר שבלעם באמרו 'אל מוציאם ממצרים' כוונתו להרע לבני ישראל, והפסוק שהתורה אומרת זיהי בשלח פרעה' כוונתו לטובה על ישראל, שהרי ידוע שאם בני ישראל היו מתעכבים במצרים עד תום הימים שנגזר עליהם, לא היו משתעבדים עוד בגלויות אחרות. אלא לפי שלא יכלו להתעכב מפני שכבר נכנסו במ"ט שערי טומאה, משום כך נשתעבדו בגלויות אחרות. ולכך בלעם אמר 'אל מוציאם ממצרים', כלומר בתוקף ובחוזק שלא בזמנם, ואם כן מחוייבים הם להשתעבד שוב בגלויות אחרות. ואילו הכתוב אומר זיהי בשלח פרעה' שנראה ששלחם פרעה מפני שהגיע זמנם, ואם כן פטורים הם משאר הגלויות. והיינו שמפני קושי השעבוד אין מוכרח שיתקיים בישראל שאר הגלויות]

הרב אליעזר פולאיס נר"ו. וַיִּקַּח מֹשֶׁה, ויקח ת"א ואסיק, ואין זה תרגום של תיבת ויקח, שתרגומה וְנָסַב, אבל לפי שקיחה זו היתה כדי להעלותם לארץ ישראל וכמפורש בסיפא דקרא וַהֲעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי, תרגם ואסיק שפירושו והעלה, ולא פירש התיבה אלא ביאר הענין. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ, בתו' שאנן סוטה י"ג א' כתב דבמדרש יש ששמו עצמות יוסף בתוך עור של כבש ונכנסה בו באותו עור רוח חיים, והיינו דכתיב נַחֲגַ פְּצֹאֵן יוֹסֵף (תהלים פ, ב), וכ"ה בפ"י בעלי התו' כאן.

אתוון דאורייתא. לֹא יָמִישׁ עֲמֹד הָעֵץ יוֹמָם וְעֲמֹד הָאֵשׁ לַיְלָה. בנשמת אדם (כלל ס"ח אות א') הקשה, בהא דנר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף משום שלום בית. דתיפוק ליה שהרי מצות הדלקת הנר הוא עוד מבעוד יום, ואילו הקידוש הוא רק בלילה, א"כ אותה המצוה שבאה

¹⁴ המצאת רו"ה (מתיגה-זקף) נסתרת ממקורות מדויקים.

¹⁵ וכן בכל מקום, "תיקון" וחומש איש מצליח וסידורי איש מצליח ועבודת ה' (רבי מחולון) שיבשו!

לפניו לעשותה תחילה זה יש לו לעשות, דאל"כ חשיב מעביר על המצוה. ע"ש, וכתב הגר"י אנגיל (בית האוצר ח"א כלל ס), וז"ל: ולפענ"ד יש לומר דגוף מצות נר שבת הוא ג"כ רק בלילה, אלא שמפאת שאי אפשר להדליק בלילה משום מלאכה, על כן מקדימין להדליק מבעוד יום, אבל עצם המצוה מתקיימת רק בלילה בשעת קידוש וסעודה הצריכים נר, דהנר בשעת סעודה הוא עונג שבת, ועל כן שפיר באים מצות נר וקידוש כאחת, דההדלקה ביום הוא רק הכשר המצוה, שמדליק כדי שיהיה לו נר בלילה, ולענין ההכשר גם הקידוש זמנו ביום, שצריך להכין לקנות יין ביום שיהיה לו לקדש בלילה, וא"כ שפיר שניהם שוים לגמרי, ואין כאן העברה כלל וכלל¹⁶. אולם מהא דאמרו (שבת כג): דביתו דרב יוסף הות מאחרא ומדלקת לה, אמר לה רב יוסף, תניא לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה מלמד שעמוד ענן משלים לעמוד האש, ועמוד האש משלים לעמוד הענן. סברה לאקדומה, אמר לה ההוא סבא, תנינא, ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר, ע"כ. ומוכח קצת דהדלקה ביום הוא עצם המצוה, דאם זה רק הכשר מצוה כדי שיהא לו נר בלילה, א"כ אין חילוק אם מקדים או מאחר מבעוד יום, כיון דסוף סוף יהיה לו נר בלילה.

והנה בשו"ע (רסג ד) פסק, דאם היה הנר דולק מבעוד יום, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת. וא"כ יש גם מכח זה חילוק בין נר לקידוש, דבקידוש אם יש לו יין, אין צריך לקנות יין מחדש לשם קידוש, וא"כ הכשר קידוש אינו חשיב 'הכשר מצוה', ואילו הכשר ההדלקה שפיר חשיב 'הכשר מצוה', כמו שאמרו במכות (דף ח). 'כיון דאם מצא חטוב אינו חוטב לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה ולכן שפיר חשיב לענין ההכשר עצמו 'מעביר על המצוה', כיון דהכשר ההדלקה חשיב 'הכשר מצוה', וההכשר הרי זמנו ביום, ואילו הכשר הקידוש אינו מצוה, ונמצא כל מצוותו הוא רק בלילה, וא"כ כשמעביר ממצות הכשר של הדלקה ביום, עבור הקידוש דלילה, שפיר חשיב מעביר, וא"כ קשה קושית הנשמת אדם.

בן לאשרי. לא ימיש עמוד הענן ב' במסורה¹⁷. כאן, ואידך 'לא ימיש מתוך האוהל'. ויש לפרש רמיזת המסורה על ת"ח הסובלים צער ויסורין בחינת 'ענן' ואעפ"כ אין קורין תגר על הקב"ה, ועוסקין בתורה יומם ולילה, כיהושע בן נון שכתוב בו 'לא ימיש מתוך האהל' (שמות לג, יא), והיינו אהלה של תורה, הם ראויים להיות מנהיגים וללכת לפני העם להדריכם בדרכי ה', כיהושע שזכה להיות מנהיג ישראל אחר פטירת משה.

פניני 'תרגום יונתן'. ויאמר יי אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל וסעו.

בתורה לא נתפרש שמשה צעק אל ה', כנגד מה נאמרה אמירה זו מה תצעק אלי?

...פירוש נוסף כתב האור החיים, עפ"י דברי המדרש (שמור"כא), שישראל היו נתונים בדין באותה שעה וקטרגה עליהם מדת הדין ואמרה 'הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז'. ואמר ה'

¹⁶ אבל הגר"י ביאר, דאה"נ דמצד 'עונג שבת' המצוה הוא שיהא דולק בשבת, אבל מצד המצוה של 'כבוד שבת', המצוה הוא להדליק מבעוד יום דוקא. דהנה הרמב"ם (הל' שבת פ"ה ה"א) כתב, וז"ל: הדלקת נר שבת וכו' חייבין להיות בבתיהם נר דולק בשבת וכו' שזה בכלל עונג שבת, עכ"ל. אבל בפ"ל (ה"ה) כתב, וז"ל: וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד שבת, ויהיה נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן, עכ"ל. ומלבד הסתיירה בדבריו אם החיוב הוא מטעם 'כבוד', או 'עונג', קשה עוד, דבפ"ה כתב הרמב"ם דהחיוב הוא שיהא נר דולק בשבת, ואילו בפ"ל כתב שהחיוב הדלקת נר הוא מבעוד יום. וביאר הגר"י (מובא בחידושי הגר"ח שבת כג, ב), דדין כבוד שבת ועונג שבת הם שני דינים נפרדים, דחיוב הדלקת נר שבת הוא משום עונג ומשום כבוד, ועונג שבת שייך רק בשבת עצמו, ולכן בפ"ה דאיירי מדין עונג שבת, כתב שיהיה נר דולק בשבת. אבל כבוד שבת הוא רק מבעוד יום, ולכן בפ"ל דאיירי בדין כבוד שבת, כתב שיהיה נר דלוק מבעוד יום. ולכן גם אם יצויר הדלקה בשבת עצמו, אין מתקיים בזה דין כבוד שבת, עכ"ד. ועיקר דבריו כבר בביאור הגר"א (או"ח סי' תקכ"ט סעיף א').

¹⁷ הצירוף לא ימיש מופיע במקרא פעמיים נוספות בנביאים. כוונת מסורה זו רק לתורה או רק לספר שמות.

ישעיהו מו ז: 'שָׂאֵהוּ עַל-כַּתֵּף יִסְבְּלֵהוּ וַיְנַיְחֵהוּ תַחְתֵּיוֹ וַיַּעֲמֵד מִמְּקוֹמוֹ לֹא יִמָּישׁ...

נחום ג א: הוֹי עִיר דְּמִים פְּלֵה פֶחַשׁ פָּרַק מְלֵאָה לֹא יִמָּישׁ טָרְף:

למשה 'מה תצעק אלי, הלא בכדי להגביר צד החסד והרחמים על מדת הדין לא די בכח התפילה לבדה, אלא נצרכים מעשים טובים שהם יעוררו את מדת הרחמים, ולכן 'דבר אל בני ישראל ויסעו, שבמה שיתעצמו באמונה ויעשו מעשה שכולו בטחון בה' – להיכנס בין גלי הים, תתגבר מדת הרחמים.

'תרגום יונתן. וַאֲמַר יי לְמִשָּׁה לְמָה אָנֹכִי קָאִי וּמְצַלִּי קְדָמִי הָא צְלוֹתְהוֹן דְּעַמִּי קְדָמַת לְדִידָךְ מְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּטְלוּן.

בת"י מבואר שודאי שהתפילה נצרכת ובכוחה להועיל, ואדרבה ה' אמר למשה מדוע אתה עומד ומתפלל, הלא כבר קדמה צעקתם של עמי ישראל לתפלתך – ונתקבלה תפלתם לפני, ומטעם זה כבר לא נצרכת תפילתך, ועל כן דבר אל בני ישראל ויסעו כי כבר שמעתי צעקתם להושיעם ולהצילם, ואקרע להם את הים.

טעם הקדימה של תפילת בני ישראל לתפילת משה, מבואר במדרש רבה (כא, ד) עפ"י משל למלך שהיה בא בדרך, והיתה בת מלכים צועקת לו שיצילה מן הלסטים, והצילה, לאחר ימים ביקש לשאת אותה לאשה, והיה מתאוה שתדבר עמו ולא היתה רוצה, מה עשה, גירה בה את הלסטים ומיד צעקה למלך. אמר לה המלך לכך הייתי מתאוה לשמוע את קולך, כך ישראל שהיו במצרים היו משעבדים בהם המצרים והיו צועקים לה, התחיל הקב"ה להוציאם ביד חזקה, והיה הקב"ה רוצה לשמוע קולם פעם אחרת ולא היו רוצין, מה עשה, גירה בהם את פרעה לרדוף אחריהם, מיד ויצעקו בני ישראל אל ה', באותה שעה אמר הקב"ה לכך הייתי מבקש לשמוע את קולכם, כיון שהתפללו אמר הקב"ה למשה מה אתה עומד ומתפלל כבר קדמה תפילתן לתפילתך.

וכנ"ל שזה היה התכלית המכוון. דרשה זו מובאת גם במכילתא דרבי ישמעאל (כאן) ובמדרש רבה: *מה תצעק אלי – ר' שמעון בן יהודה אומר, מה תצעק אלי, כבר צעקתם קדמה לצעקתך, שנאמר (יד, י) ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'.* (מכילתא)

לכך כתיב צַעֲקוּ וְח' שְׁמַע (תהלים לד, יח) לפי שצעקו בני ישראל על הים שנאמר ויצעקו בני ישראל אל ה' שמע הקב"ה תפלתם ואמר למשה מה תצעק אלי כבר שמעתי צעקתם דבר אל בני ישראל ויסעו: מדרש רבה

זרע שמשון. וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיָּשֶׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בְּקֶרֶךְ לְאִיתָנוּ וּמְצַרִּים נָסִים לְקִרְאָתוֹ וַיִּנְעַר ה' אֶת מְצַרִּים בְּתוֹךְ הַיָּם.

במדרש: 'לאיתנו', לתנאו שהתניתי עמו מתחילה. היינו שמתחילת הבריאה התנה הקב"ה עם הים שיבקע. ויש להקשות שהלא הפסוק הזה מדבר לאחר ששבו המים על המצרים, ולכאורה יותר היה ראוי לרמוז לאותו התנאי שהתנה הקב"ה בשעת הבריאה, מיד בתחילה כשנבקע הים לפני בני ישראל, שהלא אז הוא הזמן שמתקיים התנאי.

ויש לתרץ לפי מה שאיתא בזה"ק (פרשת ויקהל דף קצה:): ביומא תליתאה אתני בימא למעבר לישראל בגויה ביבשתא ולמטבע למצראי, וכן הוה דכתיב וישב הים לפנות בקר לאיתנו – לתנאו. (תרגום: ביום שלישי התנה עם הים שיתן לישראל לעבור בו ביבשה ושיטביע את המצריים, וכך היה שנאמר וישב הים לפנות בקר לאיתנו – לתנאו). נמצינו למדים מדקדוק לשון הזוהר, שהתנאי שהתנה הקב"ה עם הים, היה על שני ענינים: א) שיהפך ליבשה עבור הצלת ישראל, כדי שיוכלו לעבור בים. ב) שלאחר יעברו שם בני ישראל, יחזור על המצריים ויטביע אותם. ולפי זה מתיישב היטב, שלכך נכתב רמז התנאי לאחר ששב הים לאיתנו, משום שאז שבו המים על המצריים להטביע אותם ולהרוג אותם, ואז הזמן שהתקיים התנאי שעשה הקב"ה בשעת הבריאה בשלימות, גם שבני ישראל עברו וניצלו, וגם שהטביע את המצריים.

טז טז חזון איש. איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשתיכם יש להסתפק הא דיכול לברך (ברכת המזון) תוך שיעור עיכול אי הוי הטעם משום שאין ברכת המזון באה דוקא על מעשה האכילה, אלא על מה שהספיקו הקב"ה מזונו וכל זמן שהמזון לא

נתעכל, והמזון מזין אותו ומפרנסו הרי הוא כאכל בכל שעה, או דלמא שבאמת אין ברכת המזון אלא על עיקר האכילה, אלא שזמן הברכה עד שיתעכל, ונראה דאין ברכת המזון אלא על האכילה ועד שיתעכל הוא רק הזמן לברך על אכילה ראשונה, וזכר לדבר מהא דאמרי ב"ש דיחזור למקומו ויברך, אלא שעדיין יש להסתפק אי מן הדין היה צריך ברכת המזון סמוך לאכילה תיכף בלי הפסק כמו בכל ברכות הראשונות, וברכות אחרונות של הקורא בתורה ובנביאים, אלא מפני שעדיין המזון בתוך מעיו אין שהיה מפסקת ועדיין שם האכילה עליו, או דלמא מן הדין אין שהי" מפסקת בברכה שלאחריו, אלא שלאחר שנתעכל כבר כלתה טובתו ואינו ראוי שוב לברכה, והנה המ"א סי' רט"ז סק"א כתב בשם הכלבו דלכך אין מברכין ברכה לאחר הבשם משום דדמי לנתעכל המזון, נראה מזה דלאחר שנתעכל שבטלה כבר טובתו אינו ראוי לברכה, אבל צ"ע דהא אמר לעיל מ"ח ב' משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן הרי שעל המן מברכין ברכת המזון, ואמרינן יומא ע"ה ב' שהיה נבלע באיברים כו' ומה אני מקיים וַיִּתֵּן תַּחֲתָיָהּ לָךְ (דברים כג, יד) כו' עיי"ש, ומבואר שהמן היה משקה ומרוה את האיברים בלי ענין כל עיכול והוא בבחינת ענין הבשם ואיך יתכן עליו ברכת המזון, וע"כ שא"צ תנאי שלא יתעכל אלא כשהפסיק אבל כשמברכין תיכף לאחר אכילה לא אכפת לן בנתעכל כמו ברכת התורה שלאחריו [הנלמד מברכת המזון] וברכת רא"י וכיו"ב, אלא שבברכת המזון יכול לברך אף שהפסיק משום דכ"ז שלא נתעכל נמשך מעשה האכילה לענין שאין השהי" הפסק, ובמין היו צריכין לברך תיכף בלא הפסק, ולפ"ז גם בבשם שייך לברך ברכה אחרונה, וצ"ל הטעם דלא מברכין כמש"כ רש"י משום דלא חשיב לא תקנו בו חכמים ברכה אחרונה. (או"ח סי' כ"ח סק"ד)

טז לא הרב יהושוע גריינימן נר"ו. וַיִּקְרָאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מִן הַזֶּהוּא כְּזֶרַע גֶּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצִפְיֹחַת בְּדָבָשׁ.

ביומא ע"ה א' אמרינן שהיה המן מגיד להם אם בן ז' לשני או בן ט' לראשון וכיו"ב, והיינו שחזיק את הפסק ב"ד כמש"כ מהר"ם חביב בתוס' יה"כ, א"נ דנו בינם לבין עצמם, וכן בעבד דמאן ניהו. א.ה. ז"ל מהר"ם חביב ומיהו קצת תימה איך ספק זה דבן ז' לראשון דהוא ספק לכמה ענינים חמורים כגון אם הכה את אביו שחייב סקילה ולענין ערות אשת אביו היה פוסקים אותו ספק ע"י עומר של מן שנמצא בבית הראשון או השני, והלא אפילו נביא גמור שיאמר אני ידעתי בנבואה שפלוני הרג את הנפש או חילל שבת כו' מסתברא שלא יעשו על פיו כי על פי שְׁנֵי עֵדִים... יָקוּם דָּבָר (דברים יט, טו) כו', אף על גב דקי"ל לא בְּשָׁמַיִם הָיָא (דברים ל, יב) ואין משגיחין בבת קול מכל מקום היכא דהנס או הבת קול מסייע לקרא או להלכה עבדינן כותיה דהא קי"ל כב"ה משום בת קול משום דמסייע לקרא דכתיב אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטֵּת (שמות כג, ב) כמ"ש התוספות פרק אלו טריפות יעו"ש, והכא נמי אפשר לומר דמכח ההוכחות וההלכות היה פוסק הדין מרע"ה אם הוא בן ז' לראשון או בן ט' לאחרון או אם אותו עבד היה של ראובן או של שמעון, או אם היא סרחה עליו או הוא סרח עליה, והיו מפקקים בדין ההוא ולהוציא מלבם עשה להם אות ומופת של עומר.

יז יד חזון איש. פִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זֵכְרְ עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם. בסנהדרין צ"ז ב' אמרו מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, והיינו שבאו מבני בניו להתגייר וקבלו אותן ואע"ג דאגג אביהם נכנס במלחמה, מ"מ בני בניו שלא בשעת מלחמה מקבלין אותן, ומיהו מכאן אין להוכיח דמקבלין גרים מעמלק. די"ל דבני בניו נתערבו באחרים וקבלו אותם, ומ"מ למדנו מדברי הר"מ והר"א [רמב"ם וראב"ד] דאם באים להתגייר מקבלין אותן, והא דאיתא במכילתא שלהי בשלח דמשאר אומות שבאין להתגייר מקבלין אותן ומעמלק אין מקבלין אותן, ואמרו שלא יניח נין ונכד תחת השמים לעמלק, היינו לאחר שנכנסו למלחמה אין מקבלין אותן, דבשאר אומות מקבלין אף אח"כ וכמש"כ תו' סוטה ל"ה ב, ולא יניח ד' נין ונכד לעמלק היינו בעושה מעשה עמלק, וכדאמרו ע"ז י' ב, בקרא וְלֹא יִהְיֶה שְׂרִיד לְבֵית עִשָׂו (עובדיה יח) בעושה מעשה עשו,

והא דאמרו במכילתא שם נזכר דוד באותה שעה מה שנאמר למשה רבנו אם יבוא מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו ומביתו של עמלק שלא יקבלוהו, צ"ל דגר עמלקי זה היה במלחמה והלך ונתגייר וקבלוהו, ודוד אמר שיקבלוהו שלא כדין כיון שהיה במלחמה. (וי"ד סי' קנ"ז סק"ה).

א"ה. כדי להבין את דברי החזון איש ז"ל דברי המכילתא.

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דעמלק פרשה ב ר' אלעזר המודעי או' נשבע הקדוש ברוך הוא בכסא הכבוד שלו אם אניח נין ונכד של עמלק תחת מפרס כל השמים שלא יאמרו גמל זה של עמלק אם אניח נין ונכד לעמלק. ר' אליעזר אומר נשבע המקום בכסא הכבוד שלו שאם יבוא אחד מכל אומות העולם להתגייר שיקבלוהו, ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו. שני ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי (שמואל ב,א"ג) נזכר דוד באותה שעה מה שנאמר למשה רבינו אם יבוא אחד מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו ומביתו של עמלק שלא יקבלוהו מיד ויאמר אליו דוד דמך על ראשך פי פ"ה ענה בך (פס' טו) לכך נאמר מדר דר.

רמב"ם הלכות מלכים פרק ו ד אבל שבעה עממין ועמלק שלא השלימו אין מניחין מהם נשמה שנאמר בן תעשה לכל וגו' רק מערי העמים... לא תחיה כל נשמה (דברים כ, טז), וכן הוא אומר בעמלק תמחה את זכר עמלק (דברים כה, יט).

הפטרת בשלח

הרב גור אריה צור נר"ו. הפטרת בשלח בספר שופטים, מפרק ד פסוק ד עד פרק ה פסוק לא, סוף שירת דבורה. ההפטרה מחולקת לסיפור המלחמה והניצחון (פרק ה) ולשירת דבורה (פרק ה').

ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את ישראל בעת ההיא, הוא סיפור המלחמה והניצחון (פרק ה), ותשר דבורה וברק בן אבינעם היא שירת דבורה (פרק ה').

ונמצאו ג' מנהגים עיקריים בקריאת ההפטרה:

מנהג האשכנזים הוא לקרוא מתחילה ועד סוף, [הסיפור והשירה], כהוראת האבודרהם [וכן האשכול והרוקח],

מנהג הספרדים הוא לקרוא רק את פרק ה'. [רק את השירה]

מנהג התימנים [על פי הרמב"ם], לפתוח בשני פסוקים שלפני השירה, שהם ב' פסוקים שבסוף פרק ד', והם סיכום סיפור הניצחון על סיסרא: ויכנע אליהם ביום ההוא את יבין מלך פנען וגו' ותלך יד בני ישראל הלוח וקשה על יבין מלך פנען וגו', ומיד אחר כך קורין את השירה עד סופה.

ובשימת לב, ההפטרה והפרשה קשורות זו לזו במספר עניינים הנראים לעין כל. כגון: ותשר דבורה וברק בן אבינעם כנגד אן ישיר-משה ובני ישראל אנכי ליהו'ה אנכי אשירה אומר ליהו'ה אלהי ישראל כנגד ויאמרו לאמור אשירה ליהו'ה כן-גאה גאה וגו'. וכן יחלקו שלל כנגד אתלך שלל, וכן אז הלמו עקבי סוס מדהרות דהרות אביריו כנגד מרפבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים-סוף, וכן נחל קישון גרפס כנגד וינער יהו'ה את-מצרים בתוך הים, ועוד כהנה וכהנה כפי שיראה למתבונן.

וכן בסיפורי המלחמה שלפני שירת דבורה ולפני שירת הים, ישנם עניינים מקבילים הקשורים ודומים ומזכירין זה את זה. כגון: ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר עבא יבין ואת רכבו ואת המוננו ונתתיחו בידך כנגד ואני הנני מחזק את-לב מצרים ויבאו אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל-חילו ברכבו ובפרשיו: ותאמר דבורה אל ברק קום פי זה היום אשר נתן יהו'ה את סיסרא בידך הלא יהו'ה יצא לפניך כנגד ויהנה הלך לפניכם יומם וכן

בסיסרא אמר ויָהֵס יְהוָה אֶת סִסְרָא וְאֶת כָּל הָרֶכֶב וְאֶת כָּל הַמַּחֲנֶה כַּנֶּגֶד שֶׁאָמַר וַיָּהֵס אֶת
מַחֲנֵה מִצְרַיִם, וְכֵן מִן שָׁמַיִם נִלְחְמוּ הַפּוֹכְבִּים מִמְּסֻלוֹתָם נִלְחְמוּ עִם סִסְרָא כַּנֶּגֶד מִי-כַמְכָה בְּאֵלֶם
יְהוָה מִי כַמְכָה נֶאֱדָר בְּקֹדֶשׁ גּוֹרָא תְהִלַּת עֲשֵׂה פְלֵא, וְכֵן נִחַל קִישׁוֹן גְּרָפֶס כַּנֶּגֶד נִשְׁפָּת בְּרוּחַ
כַּסְמוֹ יָם צָלְלוּ כְּעוֹפְרֵת בְּמַיִם אֲדִירִים וְעוֹד כֹּהֵנָה וְכֹהֵנָה כִּפֵּי שִׁירָאָה לַמַּתְבוֹנֵן.

ולעומקו של מקרא יאמר, שדרכה של השירה לגלות עומק הפשט, כן תגלה
שירת דבורה עומק ההתגלות שהיתה בסיפור הניצחון על סיסרא ועל יבין מלך
כנען, וכשם ששירת הים תגלה עומק סיפור יציאת מצרים ומפלת פרעה. שכן
דרכה של מלה אחת בשירה לגלות עומקים בתיבות הרבה של הסיפור. וכשם
שהקב"ה מצוה לבניו: וְלִמְעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנוֹ בְּנֵי וְבָן בְּנֵי אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם (שמות י'
ב), הרי חובתו של כל אדם לעצמו, לרדת לשרש הסיפור ולעומקו על ידי הפנמת
השירה. ואשר על כן שיבחו חז"ל בזוה"ק [פרשת בשלח] את כל האומר שירת
הים בכל יום: "כל האומר שירת הים בכל יום ומכוון בה, יזכה לאומרה בעולם
הבא, לשבח בה בימי מלך המשיח בשמחת כנסת ישראל בקדוש ברוך הוא.
ואדם העושה כן, הקדוש ברוך הוא מוחל לו על כל עוונותיו ומציל אותו מכל צרות
שבאות לעולם".

וכל כך למה, משום שבזה הוא מקיים את דברי רבי אלעזר הקפ"ר בפרקי אבות
פרק ד' משנה כב': לִידַע לְהוֹדִיעַ וְלְהוֹדֵעַ שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַיּוֹצֵר, הוּא הַבּוֹרָא, הוּא
הַמְבַיֵן, הוּא הַדִּין, הוּא עֵד, הוּא בֵּעַל דִּין וְהוּא עֵתִיד לְדוֹן בְּרוּךְ הוּא, שְׂאִין לְפָנָיו
לֹא עוֹלָה, וְלֹא שִׁכְחָה, וְלֹא מְשׂוֹא פָנִים, וְלֹא מִקַּח שָׁחַד, שֶׁהַכֹּל שָׁלוֹ. וְדַע שֶׁהַכֹּל
לְפִי הַחֲשׁוֹן.

וכפי שמובא בדרשת "סוס ורכבו" [לעיל בקונטרס לעומקו של מקרא]: בנוהג
שבועולם הרוכב מנהיג את הסוס, וכאן הסוס הנהיג את הרוכב לתוך הים, שאע"פ
שהרוכבים גבוהים עליהם על הסוסים, הרי גבוה מעל גבוה שומר, ככתוב (קהלת ה.ז.)
כִּי גִבָּה מֵעַל גִּבָּה שֹׁמֵר וּגְבוּהִים עָלֵיהֶם. ואע"פ שיש גבוהים עליהם, כולם טפלים להקב"ה.
ולכן הסמיד הכתוב כִּי-גִאָּה גִאָּה לְסוֹס וְרִכְבּוֹ. כי ה' המתגאה על גאים הנהיג את
הסוסים אל תוך הים ורוכביהם עליהם. וידיעה זו של גבוה מעל גבוה ה', היא
עיקר השירה שכן מרים הנביאה חוזרת עליה בתופים ובמחולות: וַתַּעַן לָהֶם מְרִיָם
שִׁירוֹ לַיהוָה כִּי-גִאָּה גִאָּה סוֹס וְרִכְבּוֹ רָמָה בָּיָם:

ודברים אלו הם כנגד מה שדבורה הנביאה חידשה בשירה: וַתִּשָּׂר דְּבוֹרָה וְגו' שִׁמְעוּ
מְלָכִים הֲאִזְנוּ רִזְנוּ [שכולם מונהגים על ידי הקב"ה]: אֲנֹכִי לַיהוָה אֲנֹכִי אֲשִׁירָה אֲזַמְרָ לַיהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינֵי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

וכאן מתאחדות ומשתלבות השירות לידע להודיע ולהודע תוקף הנהגתו של
הקב"ה את ברואיו. וכאז כן עתה ולעתיד לבוא תגלה השירה את ייעודו של עם
ישראל בצאתו ממצרים: להכרית זרעו של עמלק ולבנות בית המקדש, ולהמליך
מלכות בית דוד. וכפי ששרה דבורה: כֵּן יֵאבְדוּ כָּל אוֹיְבֵיךָ יְהוָה וְאֶהְבִּי כִּצְאֵת הַשָּׁמֶשׁ
בְּגִבְרָתוֹ, וכפי ששר משה רבנו: תְּבֹאֲמוּ וְתִטְעַמּוּ בְּהַר נִחְלֵתֶיךָ מְכוּז לְשִׁבְתֶּיךָ פְּעֻלַּת יְהוָה מִקִּדְשׁ
אֲדֹנָי כּוֹנְנֵי יְדִיד: וּמוֹסִיִּים בַּה: יְהוָה | יְמַלֵּךְ לְעַלְמֵם וְעַד: ובכאן ירמוז על מלכות ה' להעמדת
מלכות בית דוד לעולם ועד.

ועל דרך הסוד יאמר, בהיות התורה כולה שירה, כדכתיב דברים לא, יט' וְעַתָּה פָּתְבוּ
לְכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וּדְרֹשׁוּ בָהּ עַל כְּתִיבַת סֵפֶר תוֹרָה תִּהְיֶה הַשִּׁירָה שִׁבְתוֹרָה כַּעֲיֵן
שִׁירָה שִׁבְשִׁירָה, וכעין שיר השירים אשר לשלמה, למלך שהשלום שלו.
וכבר רמזה הרמב"ן בהקדמתו לבראשית: ורצונו לומר שכל התורה כולה נכתבה
כעין שירה, וז"ל: עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של
הקב"ה, וגו' וכבר כתב רבינו שלמה בפירושו בתלמוד, ענין השם הגדול של

ע"ב, [בפרשת בשלח] באיזה ענין הוא, בשלשה פסוקים: ויסע ויבא ויט. ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה, בענין הזה שהזכרנו היה, שהיתה הכתיבה רצופה בלי הפסק תיבות, וגו' וכן יכתבו השם הגדול שהזכרתי כולו רצוף, ורצה לומר שכל התורה כולה רצף אחד של שם השם. עכ"ל. וזוהי השירה האמורה בעניין.

וביאור העניין שהתורה שהיא עצמה שירה, ימצא בה גם סיפור גם שירה והשירה שבה תהיה שירה שבשירה, כעין שיר השירים אשר לשלמה, למלך שהשלום שלו. וכן כל הנבואות כולן, שהן דבר ה' ונקראות גם הן תורה, ימצאו בה גם סיפורים גם שירות, והשירות שבנבואות תהיינה גם כשיר השירים של עומקים ברבדים שונים, עד שיצטרכו המפרשים ליתן ביאורן להיותן כשולחן הערוך לכל הלומדן. וזה אשר תגלה שירת הנביאים בעומקה של שירת התורה.

וכמבואר בזה"ק עומק הסוד של מיזוג השירות של דבורה ושירת הים: ואתחנן דף ע"ד על הפסוק אורו מרוז אמר מלאך ה'. פתח רבי אחא ואמר אורו מרוז אמר מלאך יי' וגו'. תא חזי, האי קרא רזא הוא ברזין עלאין.

אמר להם הקדוש ברוך הוא, הודפנו לנקם את נקמת בני. שתי נקמות אני עתיד להפרע מהם. נקמה אחת של שש מאות מרכבות שהלוה לשר הגדול של המצרים כדי להלחם בקרב עם ישראל, שכתוב ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים. ונקמה אחת של הבנים שלי, שהציקו להם עד עכשו. ומשום כך נדונו בשני דינים – אחד במים ואחד באש. במים, שכתוב נחל קישון גרפס. באש, שכתוב הכוכבים ממסלותם.

הרי שגם הזוה"ק שילב בין הפרשה וההפטרה, ליתן של זה בזה ושל זה בזה להיותם מגלים אחד על השני עומק התגלות ה' במלחמות ישראל כנ"ל: כן יאבדו כל אויבי יהוה ואהביו כצאת השמש בגברתו, כפי ששרה דבורה מחד, ומאידך כפי ששרו משה ובני ישראל: יהוה ימלא לעולם ועד, תחזינה עינינו מישרים בב"א.

תן לחכם ויחכם עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בגישאים לשוניים

ברתיבת: info@maanelashon.org

© בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ©